

PAUza

Akademicka

Rok VIII

Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności
pauza.krakow.pl

Nr 317

Kraków, 3 grudnia 2015
pau.krakow.pl

Towarzystwo Naukowe Płockie – 195 lat tradycji

ANDRZEJ KANSY

Początki Towarzystwa Naukowego Płockiego wynikają z postępowych idei Oświecenia. U genezy organizacji legło przekonanie o potrzebie dokumentowania i opracowania dorobku Płocka i Mazowsza. W 1820 roku przedstawiciele elity intelektualnej województwa płockiego, pod przewodnictwem biskupa płockiego Adama Prażmowskiego, założyli Towarzystwo Naukowe Płockie. Jednym z najważniejszych celów organizacji było podjęcie badań naukowych nad województwem płockim.

Historia Towarzystwa Naukowego Płockiego układa się w trzy okresy. Pierwszy trwał tylko dziesięć lat, ale dorobek Stowarzyszenia w tym czasie był imponujący. Wówczas zainicjowano m.in. badania regionalne, utworzono bibliotekę oraz muzeum, w którym gromadzono eksponaty o znaczeniu historycznym. Jego kontynuacją jest dzisiejsze Muzeum Mazowieckie w Płocku z najlepszym w Polsce zbiorem dzieł w stylu secesji i art déco. Powstały też opisy miast województwa płockiego autorstwa Hipolita W. Gawareckiego. W środowisku Towarzystwa działał pisarz Augustyn Źdzarski, wydawca pierwszego płockiego czasopisma pt. „Dziedzilija”. Wartościowe okazało się podjęcie badań archeologicznych w Płocku. Ich efektem było odnalezienie szczątków Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. Trwałym dorobkiem działalności organizacji było zaktywizowanie lokalnej zbiorowości do naukowych badań regionalnych, a także podtrzymywanie kultu narodowego w sytuacji zaborów. W 1830 roku Towarzystwo zakończyło działalność wskutek zaniku aktywności członków oraz w wyniku represji po Powstaniu Listopadowym.

Idea Towarzystwa Naukowego Płockiego została podjęta po 76 latach przez przedstawicieli płockiej inteligencji. Dostrzeżono wówczas pilną potrzebę rozwoju nauki na prowincji, co zaowocowało odrodzeniem w 1907 roku tej organizacji. Pomimo świadomości faktycznego zakładania jej na nowo, uznano za korzystne zachowanie ciągłości Towarzystwa istniejącego w latach 1820–1830. W nowym statucie znalazły się zapisy na temat kierunków działalności, m.in. krzewienia nauki i oświaty, gromadzenia danych naukowych dotyczących guberni płockiej oraz rozwijania badań regionalnych. Wkrótce zorganizowano Bibliotekę im. Zielińskich na bazie cennego księgozbioru poety Gustawa Zielińskiego. Obecnie to największa na

Mazowszu (poza Warszawą) biblioteka, licząca ponad 400 000 woluminów.

Liderem organizacji był Aleksander Maciesza, lekarz okulista, wydawca i redaktor płockich czasopism, teoretyk regionalizmu, poseł do Dumy Państwowej, burmistrz

Fot. od Autora

Fran[cis]co Goya y Lucientes, Malarz – autoportret otwierający cykl *Los Caprichos*, 215 x 151 mm (z kolekcji Gustawa Zielińskiego ze Skępego zapisanej testamentowo przez G. Zielińskiego w mieście Płock).

Płocka. Dużym zaangażowaniem wykazywał się także bp Antoni J. Nowowiejski, autor dzieła *Płock. Monografia historyczna*. W okresie przedwojennym Towarzystwo było wydawcą „Rocznika Towarzystwa Naukowego w Płocku”, po wojnie reaktywowanego w 2013 roku. ▶

► W czasie okupacji hitlerowskiej Towarzystwo zawiesiło działalność. Wznowiono ją w 1945 roku. Uruchomiono Bibliotekę im. Zielińskich i muzeum. Rozluźnienie polityczne w komunistycznej Polsce w roku 1956 spowodowało ożywienie w zbiorowości organizacji. Rozwinęła się wówczas struktura stowarzyszenia, wprowadzono nowe formy działalności. Zainicjowano wydawanie naukowego kwartalnika pt. „Notatki Płockie”, który ukazuje się do dzisiaj.

Do najistotniejszych inicjatyw Stowarzyszenia zaliczyć należy powołanie seminarium doktoranckiego w 1970 roku, którego pierwszym kierownikiem był Antoni Rajkiewicz – profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego. Do 2015 roku 35 seminarzystów uzyskało stopień doktora, pomnażając kapitał ludzki regionu.

energii i wizji prezesa Zbigniewa Kruszewskiego, kłopoty z utrzymaniem Biblioteki nie wpłynęły na działalność całej organizacji. Zbiory TNP, w tym m.in. unikatowa prasa, są stopniowo digitalizowane i udostępnianie publicznie w Internecie, w poczuciu odpowiedzialności za podtrzymywanie tożsamości regionalnej i narodowej.

Cele statutowe stowarzyszenia realizowane są także poprzez działalność wydawniczą. Organizacja wydaje dwa czasopisma, liczne publikacje naukowe oraz sprawozdanie z działalności o łącznej objętości około 100 arkuszy wydawniczych rocznie. Oprócz tego Towarzystwo organizuje konferencje, sesje i odczyty naukowe, a także wystawy.

Pozycję Towarzystwa Naukowego Płockiego budowali społecznicy, ludzie cechujący się perspektywicznością myślenia i troską o zachowanie narodowego dziedzictwa.

Fot. od Autora

Wnętrze siedziby Towarzystwa Naukowego Płockiego

W wyniku transformacji ustrojowej w 1989 roku Towarzystwo Naukowe Płockie zaczęło traktować jako podmiot rynkowy. Odebrano organizacji stałą dotację na działalność publicznie dostępnej, naukowej Biblioteki im. Zielińskich. Państwo polskie wykazało się wówczas brakiem troski o potrzeby intelektualne regionalnej zbiorowości oraz o losy pomników europejskiego i polskiego piśmiennictwa, znajdujących się w zasobach Towarzystwa. Wśród tych skarbów można wymienić pierwsze wydanie *De revolutionibus orbium coelestium* (1543) Mikołaja Kopernika, czy cykl grafik *Los Caprichos* (1799) Francisca Goi.

Konkursowy tryb pozyskiwania środków finansowych na działalność Biblioteki nie sprzyjał budowaniu strategii jej rozwoju, a wręcz zagroził jej bytowi. Dzięki społecznej pracy zarządu Towarzystwa, a zwłaszcza

Bez ich zaangażowania i codziennej walki z systemowymi przeciwnościami los zabytków piśmiennictwa i współczesnego naukowego księgozbioru, powiększanego dzięki ofiarności członków i płockiej zbiorowości, byłby zagrożony. Towarzystwo Naukowe Płockie wyznacza przestrzeń wolną od pozornych wartości, m.in. od korporacyjnej kultury ilościowej¹. W przestrzeni tej nadal istnieje pasja poznawania, a uczony profesor pozostaje autorytetem i mistrzem. Dlatego też z perspektywy prawie dwóch wieków tradycji warto docenić dorobek regionalnego stowarzyszenia z Płocka. W zmiennej i niepewnej sytuacji świata nabiera ono znaczenia jako jeden z elementów systemu bezpieczeństwa kulturowego Polski. Stanowi bowiem istotną część życiodajnego podglebia, dzięki któremu możliwe jest odradzanie wartości, idei oraz tożsamości.

ANDRZEJ KANSY

¹ Por.: P. Sztompka, Uniwersytet współczesny; zderzenie dwóch kultur, „Nauka” 2014, nr 1, s. 13.